

Євген Олександрович Ківлицький (1861–1921)¹

Є.О. Ківлицький — В.І.Вернадському

№

27 липня 1919 р., Київ

Київ

27/14.VII. [19]19

Глибокоуважаемый Владимир Иванович.

Спешу дать Вам отчет о событиях последней недели. Выпады Дан[илеви]ча² против комитета³ и библиотеки заставили думать, что он является застрельщиком в кампании, предпринятой против нынешнего состава комитета и служащих. Смущало меня и то, какое положение займут Баг[алей]⁴ и Кр[ымский]⁵. На вторник на прошлой неделе должны были состояться выборы. Игн[ат] Пав[лович]⁶ очень нервничал, предполагая возможность забаллотирования, и хотел снять свою кандидатуру. При наличности нападения на библиотеку и сомнениях в отношении некоторых членов комитета к этой кандидатуре, я очень затруднялся настаивать на том, чтобы он кандидатуры не снимал, хотя для него и с материальной стороны это было делом очень важным. Кр[ымский] очень странно еще выдвинул кандидатуру в старшие библиотекари Быковского⁷ и, несмотря на возражения, что Б[ыковского]го лучше провести сначала в подстаршие, все-таки настоял, чтобы кандидатура эта была поставлена. Оказалось так[им] обр[азом], кажется, 16 кандидатов. Во вторник выборы не состоялись, т. к. не явились Ефр[емов]⁸, Д[анилеви]ч и Кордт⁹. Отложили до пятницы. Игн[ат] П[авлович] почти решил снять кандидатуру. Перед заседанием я решительно поставил Баг[алею] и Кр[ымскому] (порознь) вопрос, на каких кандидатах мы остановимся и как они относятся к кандидатуре Жит[ецко]го. Оба ответили, что кандидатура Иг[ната] П[авловича] для них приемлема, относительно двух других кандидатов не установил, но в общем наметились Сагарда¹⁰, Прокопович¹¹, Балинский¹² и Марковский¹³. Когда я передал И.П. о своих переговорах, он оставил мысль о снятии своей кандидатуры. В пятницу собрались все. Перед выборами Д[анилеви]ч в резкой форме начал критиковать статут библиотеки, и Баг[алей] очень решительно заявил, чтобы он избегал резких выражений. Д[анилеви]ч принял это за обиду и заявил, что оставляет заседание, и вышел. Выборы все-таки состоялись и результаты были такие: Сагарда 6 гол[осов], Житецкий 5 (три не голосовали), Балин[ский] 4 и Марков[ский] 2. Результат, по-моему, прекрасный. На другой день Д[анилеви]ч заходил в библиотеку и сказал и[сполняющему] д[олжность] секретаря Сагарде, что подает особое мнение или протест по случаю лишения его слова.

Представители сквуза¹⁴ ревизовали бухгалтерию и скарбницу. Результаты еще не выяснились, но не опечатали скарбницы, как делали ревизоры в других учреждениях. Введен в советских учреждениях 8-часовой рабочий день. В Академии и библиотеке пока еще не установились часы, но во время ревизии, в четверг и пятницу, канцелярии (в том числе и наша) сидели до 6 часов.

Говоря о выборах, я еще забыл сказать, что Б[ыковско]го на записках вовсе не было, на что обратил внимание сам Кр[ымский]. Тогда Баг[алей] предложил избрать его в підстаршіе* и он был избран единогласно.

Перехожу теперь к Анатолию Зин[овьевичу]¹⁵. Настроение у него довольно подавленное, хотя воспалительный процесс в легких прекратился, кашель его уже не мучит, и доктор разрешил ему выходить на воздух (на балкон и в садик). О Крыме теперь можно только мечтать. Он думает о санатории в Пуще-Водице (она там довольно благоустроенная). Комитет, конечно, окажет ему всякое содействие. Надеюсь, что его здоровье не так плохо, как представилось с первого раза, но все-таки необходимо сразу же принять самые энергичные меры, чтобы не дать укорениться болезни. И как неожиданно подкралась эта болезнь. У Волков¹⁶, как говорил А.З., к нему относятся очень внимательно, и питается он хорошо, поскольку можно теперь хорошо питаться, но он несколько стесняется обременять Волков, и потому санатория была бы очень желательна.

Иван Петр[ович]¹⁷ в добром здоровьи.

За вопрос о помещении взялся очень горячо, по-видимому, Шумский¹⁸. Музея совсем не дадут, но временно дали две комнаты. Что касается других помещений, то мы дали список для доклада: 1) Терещенко на бульваре (уг[ол] Тимоф[еевской]), 2) Терещенко (Терещ[енковская], № 9), 3) Академия мистецтва и 4) Институт бл[агородных] девиц. Что из этого выйдет — не знаю¹⁹. Поступила библиотека Скордели²⁰, очень интересная, гл[авным] обр[азом] юридическая. Вопрос о Публ[ичной] библ[иотеке] пока стоит так. Она останется самостоятельной (в ведении Наркомпроса) в качестве областной для Правобережной Украины, как Харьковская для Левобережной и Слободской и Одесская для Юга²¹. Но это только предварительное решение. Книги для нас из взятых на учет будут зарегистрированы только через месяц (в Книжной палате²²) и тогда переданы нам. Из склада при Публичной библиотеке книги будут переданы, вероятно, скоро, но надо следить, чтобы не выхватили чего-нибудь, хотя, по-видимому, высшая власть (Масловский²³) к нам благоволит. И сейчас иду отбирать в складе книги.

Всего лучшего.

Преданный Вам *Е. Кивлицкий*

ІР НБУВ, ф. І, од.зб. 26940, арк. 1–3зв.

№

13 серпня 1919 р., Київ

Київ

13.VIII. 1919

Глибокоуважаемый Владимир Иванович.

Продолжу Вам библиотечную хронику. Выборы 4 спивробитников и 1 мл[адшего] библиотекаря, назначенные на вторник 12, не состоялись и вот почему. Перед выборами (на них были все члены к[омите]та) Игн[ат] Павл[ович] поставил вопрос, почему я не принимал участия в выборах члена комитета, т. к. никакого постановления в протоколах комитета по этому вопросу нет и решения

* Так в оригіналі.

о лишении меня права голоса не было. Ему возразил Данилевич, ссылаясь на инструкцию, т. е. закон, уклончиво говорил Багалею, склоняет к толкованию Д[анилеви]ча. После довольно продолжительных разговоров Крымский предложил такой компромисс: вопрос о праве старших библиотекарей на голос в комитете рассмотреть в ближайшем заседании и в ближайшем же заседании рассмотреть особо вопрос о моих правах. Вопрос — имею ли я голос — в данном заседании поставлен был на баллотировку. Житецкий, Стебницкий²⁴, Кордт и Ефремов высказались утвердительно, Данилевич и Крымский — отрицательно. Тогда Б[агалею], не высказываясь сам, заявил, что большинство очевидно. На это Д[анилеви]ч заявил, что он протестует и уходит, и не передает никому голоса. После его ухода пришлось, согласно инструкции, отложить выборы до следующего заседания, которое будет действительно при всяком числе членов. Таковы дела в комитете.

Наркомпрос передает нам по экземпляру всех взятых на учет книг спешным порядком, а также передаст под охрану Академии свои книжные склады.

Очень неприятная история вышла с совнархозом и Яготин²⁵. В понедельник пришел в библиотеку некий Демченко²⁶, ездивший в Яготин с Есманским²⁷, рассказал, что они приготовили было к перевозке часть книг и шкафов, имея вагон, но в последний момент их застала приостановка всякого движения, кроме военного, и они выехали на Яготин. Теперь он очень хочет опять получить командировку туда. Вся эта история произвела на меня и Сагарду, который тоже разговаривал с ним, такое сомнительное впечатление, что мы отправили его к Багалею. Вчера утром зашел Есманский и тоже говорил что-то не совсем правдоподобное, и его отправили к Багалею, который предложил ему вечером сделать доклад в комитете. Доклад этот произвел отвратительное впечатление. Оказалось еще, как сообщил Данилевич и чего не отрицал Есманский, что Вукопис²⁸ вывез из Яготина массу вещей и даже часть книг (последнее Есманский отрицает). Уполномоченные совнархоза жили с 15 июля, израсходовали почти все 10 000, так как для чего-то нанимали сельских учителей по 60 р[уб.] в день для разборки книг на иностранных языках, наняли заведывающего библиотекой по 1200 р[уб.] в месяц (также сельского учителя) и двух охраняющих — одного за 500, другого за 300 р[уб.], еще каких личных расходов, в которых они даже не представили отчета, ок[оло] 2000 р[уб.] и т. п. и не привезли ни пера. Теперь они, каждый игнорируя почти другого, добиваются оправдаться в качестве уполномоченного библиотеки в Яготине. В разговоре со мной Демченко проболтался, что боится мобилизации и это-то, кажется, и есть настоящая причина их такого стремления в Яготин, теперь, когда, собственно говоря, там нечего делать. На всех доклад Есманского произвел неприятное впечатление, и решили приостановить это дело пока и никого не командировать.

Самые свежие новости: 1) из Корсуня привезли вагон книг (Лопухиной-Демидовой²⁹) и еще есть три вагона, за которыми отбыл Быковский 2) из [Наркомпроса] вагон уже из взятых на учет 12 000 томов и 3) из губисполкома (склады при Публ[ичной] б[иблиоте]ке) 15—20 тыс. книг, все это надо сейчас же на этих днях перевезти и куда-то сложить. Задача, как видите, довольно сложная.

Всего лучшего. До свидания.

Преданный Вам *Е. Кивлицкий*

Коментарі

¹ *Ківлицький Євген Олександрович (1861–1921)*, історик, літератор, видавець, педагог, бібліограф, бібліотекознавець. Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету (1889). Служив у Київському дворянському депутатському зібранні (1880–1882, 1889–1916). Викладав у середніх навчальних закладах Києва історію, географію, російську мову та словесність (1891–1917). Працював помічником бібліотекаря в Київському університеті (1891–1898). Працював інспектором Київського учбового округу (1917) та завідувачем у справах російської школи в Департаменті народної освіти УНР (1918). Співробітник редакцій та газет, в тому числі в журналі «Киевская старина» — головний редактор (1889–1893), опублікував бібліографічні огляди (з історії Русі), статті, критичні нариси тощо. Активно співпрацював з науковими та просвітницькими товариствами: Історичним товариством Нестора-літописця, УНТ, Київським педагогічним товариством та ін. Останні роки життя Є.О. Ківлицького були пов'язані з ВБУ, де він працював бібліотекарем, старшим бібліотекарем з виконанням обов'язків завідувача на час її організації, керував бібліотечним відділом, був головою Ради бібліотекарів (1919–1920) і фактично керував її роботою. Був особисто знайомий з В.І. Вернадським та прийнятий до ВБУ за його власною рекомендацією. Особовий архів Є.О. Ківлицького зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ф. 71). Див. також протоколи засідання Тимчасового комітету ВБУ: Т. 1, кн. 1.

Література: *Гнатенко Л.А., Кучинський М.В.* Євген Ківлицький — перший директор Всенародної бібліотеки України // *Бібліотечний вісник*. — 1996. — № 1. — С. 8–10; *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 30; *Степченко О.П.* Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (1918–1934) — К., 2008. — С. 67–76 (Розділ: Ківлицький Євген Олександрович — старший бібліотекар, виконуючий обов'язки першого директора ВБУ в 1919–1921 рр.).

² *Данилевич Василь Євтимович (1872–1936)*, історик, археолог, нумізмат. Доцент Київського університету, професор Київського ІНО, член НТШ, член Історичного товариства Нестора-літописця та УНТ, член науково-дослідної кафедри історії України в Києві й дійсний член Археологічної комісії ВУАН (1925–1932). Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету (1895), учень В.Б. Антоновича. Викладав у Бакинському та Юр'євському реальних училищах, Ревельській гімназії. Приват-доцент Харківського університету (з 1902 р.), хранитель Етнографічного музею. У 1907–1915 рр. професор Київського університету. Працював в Інституті червоної професури (1930-ті роки). В УАН працював в Комісії для складання біографічного словника діячів України, словника української живої мови, голова підсекції матеріальної культури Науково-дослідної кафедри історії України. Автор значної кількості публікацій з історії Слобожанщини, генеалогії козацької старшини, історіографії тощо. Досліджував Донецьке городище та могили Харківщини.

З 3 січня 1919 р. був членом Тимчасового комітету для заснування НБУ (її голова — грудень 1920 р.). У січні 1920 р. запропонував зібрати видання часів денікінської влади через їхню історичну цінність. Пропозицію не було підтримано, і на засіданні Тимчасової комісії склав з себе обов'язки голови (14 грудня 1920 р.).

Література: *Життєпис проф. В.Е. Данилевича // Записки Історично-філологічного відділу УАН*. — 1919. — Кн. 1. — С. LXXXV–LC; *Герасимова Г.* Данилевич Василь Євтимович // *Українські історики ХХ століття: Біобібліографічний покажчик*. — Вип. 2, Ч. 2. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. — С. 131–132.

³ Тимчасовий комітет для заснування Національної бібліотеки Української Держави. Докладніше див.: Т. 1, кн. 1. — С. 624. — Коментар № 132.

⁴ Багалій Дмитро Іванович (1857–1932), український історик та громадський діяч, музеєзнавець, етнограф, перший віце-президент УАН, академік УАН (1918). З 1919 р. був членом Тимчасового комітету для заснування НБУ, брав активну участь в її створенні, комплектуванні фондів, а також у створенні Української книжкової палати. Докладніше про Д.І. Багалія див. біографічну довідку в коментарях до його листування з В.І. Вернадським в першій книзі цього видання.

⁵ Кримський Агатангел Юхимович (1871–1942), філолог, сходознавець, славіст, письменник, орієталіст, історик української мови і літератури, дослідник фольклору, перекладач з арабських та західноєвропейських мов. Академік УАН (1919), неодмінний секретар УАН. Докладніше про А.Ю. Кримського див. біографічну довідку в коментарях до його листування з В.І. Вернадським в цій книзі.

⁶ Житецький Гнат (Ігнат) Павлович (1866–1929), український історик, літературознавець, педагог, громадський та бібліотечний діяч; син П.Г. Житецького. Докладніше про Г.П. Житецького див. біографічну довідку в коментарях до його листування з В.І. Вернадським в цій книзі. Див також: *Дубровіна Л.* Житецький Гнат Павлович // Українські архівісти. Бібліогр. довідник. — К., 1999 р. — Вип. 1. — С. 141–142; *Стенченко О.П.* Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (1918–1934) — К., 2008. — С. 135–152 (Розділ: Житецький Гнат Павлович — член Тимчасового комітету для заснування ВБУ, завідуючий відділом рукописів Бібліотеки в 1918–1929 рр.).

⁷ Биковський Лев Устимович (1895–1992), український бібліограф і книгознавець, бібліотекознавець, публіцист; дійсний член Бібліографічної комісії НТШ, один з членів-засновників УВАН та Українського історичного товариства у м. Кент (США). Навчався в Політехнічному інституті (1912–1914), Лісовому інституті (1914–1915) у Санкт-Петербурзі. Брав участь у військових діях на Закавказькому російсько-турецькому фронті (1916–1918). Працював у Міністерстві закордонних справ УНР (з січня 1918 р.). У НБУ працював бібліотекарем з 1919 р., активно займався комплектуванням фондів Бібліотеки, йому належить значний внесок в організацію фондів та розвиток українського книгознавства. В еміграції (з 1921 р.) був активним діячем бібліотечної та видавничої справи у Чехословаччині, Польщі, Німеччині, у США заснував часопис «Українське книгознавство» (1922) тощо. Працював у Варшавській міській публічній бібліотеці, спочатку завідувачем відділу комплектування, потім директором (1942–1944), викладав на Вищих курсах бібліотекознавства. Виїхав до Німеччини (січень 1944 р.), переїхав до США (червень 1948 р.). Співробітник журналу «Український історик» (з 1963 р.). Співпрацював з багатьма українськими часописами та інституціями. Надрукував понад 450 праць в галузі українського книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії, українського просвітництва.

Література: *Биковський Л.У.* Національна бібліотека Української держави (1918–1921). — Берлін: Укр. книгознавство, 1923. — 38 с.; *Биковський Л.У.* Книгарні — бібліотеки — академія: Спомини (1918–1922). — Мюнхен, Денвер: Дніпрова хвиля, 1971. — 152 с.; Левко Устимович Биковський (1895–1992): Біобібліографічний нарис / Авт.-укл. Н.В. Казакова. — К.: Національна парламентська бібліотека, 1996. — 63 с.; *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918—1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 63.

⁸ Сфремов Сергій Олександрович 1876–1939), український громадський, політичний і державний діяч, публіцист, літературознавець. Академік УАН (1919). Докладніше про

С.О. Єфремова див. біографічну довідку в коментарях до його листування з В.І. Вернадським в цій книзі.

⁹ Кордт Веніамін Олександрович (1860–1934), картограф, дослідник та археограф картографічних джерел, архівіст, бібліотекознавець, бібліограф, фундатор НБУВ. Член і голова Тимчасового комітету зі створення ВБУ (1918–1923). Працював у ВБУ на посадах завідувача картографічного відділу (1930–1934), бібліотекаря, наукового співробітника, члена секції бібліотекознавства Науково-дослідного кабінету бібліотекознавства (з 1926 р.). Детальніше про В.О. Кордта див. біографічну довідку в коментарях до його листування з В.І. Вернадським в цій книзі, а також: *Степченко О.П.* Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (1918–1934) — К., 2008. — С. — С. 77–85 (Розділ: Кордт Веніамін Олександрович — член Тимчасового комітету для заснування ВБУ, завідуючий відділом картографії бібліотеки в 1918–1933 рр.).

¹⁰ Сагарда Микола Іванович (1870–1943), історик, бібліограф, теолог, філософ, педагог. Закінчив Санкт-Петербурзьку духовну академію (1896). Працював у Полтавському духовному училищі, Полтавській духовній семінарії. В Санкт-Петербурзькій духовній академії захистив магістерську дисертацію (1904), надалі працював там на кафедрі патристики як екстраординарний професор, захистив докторську дисертацію (1916). Очоловав журнал «Християнское чтение» (1912). Приват-доцент Київського університету, одночасно професор Українського державного університету (1919). Працював у ВБУ на посаді каталогізатора (з травня 1919 р.), надалі обраний завідувачем відділу україніки та постійним членом Тимчасового комітету із заснування НБУ, де він працював до 1923 р. Професор кафедри історії всесвітньої літератури Полтавського ІНО (1920–1924). Повернувся до ВБУ (1924) на посаду завідувача відділу періодики, входив до складу Науково-дослідного кабінету бібліотекознавства, завідувач секції бібліографії. Теоретик українського бібліографічного репертуару, бібліографії української періодики, член Бібліографічної комісії при УАН, співредактор «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930). Заступник голови Візантологічної комісії ВУАН. Звільнений внаслідок ідеологічних переслідувань у 1932 р. Працював коректором у видавництві АН. Помер під час нацистської окупації.

Література: *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 29, 63, 304, *Сагарда М.* Виховні ідеали у спадщині Миколи Сагарди // Сагарда М.І. Слов'янофільство і його ідеали. — Ужгород: Б. в., 2000. — С. 3–8.

¹¹ Прокопович В'ячеслав Костянтинівич (1881–1942), громадсько-політичний і державний діяч, педагог, історик, публіцист. Навчався в Київському університеті. Викладач історії в київських гімназіях, редактор педагогічного журналу «Світло». Член Української радикально-демократичної партії і ТУП (член Ради). Член Центральної Ради та її Комітету (обраний від Українського союзу автономістів-федералістів). З червня 1917 р. член УПСФ, обраний до складу ЦК партії. В січні–квітні 1918 р. міністр народної освіти УНР. У травні–жовтні 1918 р. входив до складу політичної комісії Української мирової делегації на переговорах з РСФРР. У травні 1920 р. голова Ради Народних Міністрів УНР. До членів Тимчасового комітету був запропонований С.О. Єфремовим, однак за результатами голосування до складу ТК не увійшов. Докладніше про це див.: Т. 1, кн. 1. — С. 473, 486; Т. 1, кн. 2. — С. 841.

¹² Балінський Іван Мартинович (1879–1927), український історик і правознавець. У 1899 р. закінчив Колегію П. Галагана в Києві, у 1904 р. — історико-філологічний факультет Київського університету. Викладав історію в Колегії П. Галагана, гімназіях та інших навчальних закладах Києва, на Вищих жіночих курсах. З 1917 р. викладач Київ-

ського народного університету, пізніше працював в органах управління освітою (Київ, Одеса). Член Ради бібліотекарів (1919–1920), старший бібліотекар ВБУ (з 25 червня 1919 р.). З 1920 р. приват-доцент Київського університету, викладав в інших закладах. У 1922–1923 рр. декан консульського факультету Інституту зовнішніх зносин у Києві. У 1921–1927 рр. науковий співробітник Комісії для виучування історії західноруського та українського права ВУАН.

Література: *Карачківський М.* Балінський І.М. [Некролог] // Україна. — 1927. — № 6. — С. 209–210; *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 29, 35; *Смольницька М.* Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України (1871–1920 рр.). — К.: Інститут історії України НАН України, 2004. — С. 273–275.

¹³ Марковський Михайло Миколайович (1869–1947), літературознавець, критик. Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету (1894). Працював у Києві вчителем словесності у Колегії П. Галагана, викладачем університетів (після 1920-х років), завідувач кафедри іноземних мов Ветеринарного інституту. Член Постійної комісії для видавання пам'яток новітнього українського письменства (з 1919 р.). Дійсний член Науково-дослідної кафедри історії України М.С. Грушевського (у 1920-х роках). Член Ради бібліотекарів ВБУ, старший бібліотекар ВБУ (з серпня 1919 р.). У 1920 р. брав участь у передачі бібліотеки Старої Громади до ВБУ, яка на той час знаходилася в тимчасовому користуванні УНТ. Лектор Київського інституту народного господарства (1927). У 1930-ті роки викладав у київських вищих навчальних закладах. На початку 1941 р. викладав латинську мову у Київському ветеринарному інституті. Автор численних праць з історії словесності XVII–XVIII ст., писав про Шевченка, Гоголя, Тургенева, Котляревського, співпрацював з часописом «Шлях» тощо.

Література: *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 29, 35.

¹⁴ *Сквуз (Совет Комиссаров Высших Учебных Заведений)*, Рада комісарів вищих навчальних закладів здійснювала керівництво вищою школою в Києві у 1919 р. від імені радянської влади. На раду покладался контроль за виконанням декретів про відділення школи від церкви, ліквідації плати за навчання, пролетаризації складу студентства тощо.

¹⁵ Носов Анатолій Зіновійович (1883–1941), учений-антрополог, етнолог та археограф. Один з перших працівників Бібліотеки. Докладніше про А.З. Носова див. біографічну довідку в коментарях до його листування з В.І. Вернадським в цій книзі.

¹⁶ Мається на увазі родина Вовків, дітей Ф.К. Вовка, відомого українського етнографа, письменника, антрополога Ф(Хв.).К. Вовка (1847–1918). Вовк Галина Федорівна (1896–1966), український бібліограф і біограф. Влітку 1918 р. разом із батьком, який, на пропозицію В.І. Вернадського, був запрошений до Київського університету, виїхала з Петрограда в Україну, але під час переїзду Ф.К. Вовк захворів на тиф і помер. Оселившись в Києві, з 21.12.1918 р. працювала в НБУ інструктором з обліку та контролю наукового майна (каталогізатором), бібліотекарем-спеціалістом читальні (1918–1931), бібліотекарем-спеціалістом підвідділу наукової систематики секції книгоопрацювання (1931), старшим бібліотекарем (1934). В 1927–1928 рр. уклала, а в 1929 р. опублікувала «Бібліографію праць Федора Вовка (1847–1918)». Її старший брат Прокопій Федорович (1887–1943) в 1928 р. був професором кафедри машинознавства Київського сільськогосподарського інституту. Молодший брат Юрій Федорович (1901–?) пізніше також працював у ВБУ (з 1928 р.) постійним позаштатним співробітником. Восени 1943 р. родина виїхала на Захід. Носов певний час мешкав у родині Вовків, був науковим співробітником Музею антропології та етнології ВУАН, в.о. завідувача кабінету антропології та етнографії імені Ф(Хв.). К. Вовка (1922).

Література: *Вернадский В.И.* Дневники 1917–1921. — Кн. 1. — К.: Наукова думка, 1994. — С. 115; *Вовк Юрій.* Галина Федорівна Вовк (1896—1966): Життєпис-спогади // Рукопис. — Ксерокопія. — Архів авт.

¹⁷ Особу не встановлено.

¹⁸ Шумський Олександр Якович (1890–1946), український політичний діяч. З 1908 р. член Української соціал-демократичної спілки. З осені 1917 до осені 1919 р. входив до Української партії соціалістів-революціонерів. Був у складі УЦР. У січні 1918 р. разом з іншими лівими українськими есерами готував у порозумінні з більшовицькими урядами в Петербурзі та Харкові державний заколот з метою встановити в Україні радянський лад. З травня 1918 р. один із лідерів боротьбистів. З весни 1919 до 1920 р. входив до Української партії комуністів. Після розпуску партії разом з іншими укапістами ввійшов до складу КП(б)У й був обраний членом ЦК. Належав до партійної групи, яка вимагала самостійності для КП(б)У від Російської комуністичної партії. У 1919 р. (з 10 липня до кінця серпня) нарком освіти в українському радянському уряді Х. Раковського, у 1920 р. нарком внутрішніх справ, у 1921 р. представник УСРР у Польщі. Після повернення в Україну в 1923–1924 рр. був редактором журналу «Червоний шлях», «Радянська Освіта», керував відділом агітації та пропаганди КП(б)У. У 1924–1927 рр. нарком освіти УСРР, активно проводив політику українізації. З іменем Шумського був пов'язаний національний ухил — «шумськізм». Заарештований 1933 р. за звинуваченням у приналежності до Української військової організації. У 1933–1935 рр. перебував на Соловках. У 1939 р. справу через хворобу й відсутність матеріалів, які б свідчили проти нього, було припинено. Після закінчення терміну заслання у 1943 р. через хворобу змушений був залишитися у Красноярску. Вбитий за особистим розпорядженням Сталіна.

Література: *Власенко С.І.* Листи Олександра Шумського із заслання (із фондів ЦДАГО України) // Архіви України. — 2011. — № 5. — С. 165–178.

¹⁹ У 1918–1919 рр. Бібліотека не мала власного приміщення, придбані та націоналізовані книжки знаходилися у різних місцях. Спочатку використовувалися три кімнати в Педагогічному музеї, а восени 1918 р. — ще одна кімната в цьому приміщенні, а також одна — в будинку Міністерства народної освіти на вул. Терещенківській, 2. З березня 1919 р., згідно з рішенням голови ЦВК УСРР В.П. Затонського, книги зберігалися в головному корпусі Колегії П. Галагана, але наприкінці 1919 р. Бібліотека мала виїхати до найменшого корпусу цього закладу, що знаходився на розі вулиць Фундуклеєвської та Пушкінської, і зайняти там чотири кімнати. Також використовувалися приміщення АН у будинку пансіону Левашової, у будинку по бульвару Шевченка, 36, в Олександрівській гімназії по бульвару Шевченка, 14 та на приватних квартирах. Канцелярія Бібліотеки переміщувалася з Педагогічного музею до Ольгинської гімназії, потім до АН. Проблема з приміщенням була вирішена лише у 1930 р. (*Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 26; див. також: Т. 1, кн. 1. — С. 624–625. — Коментар № 133).

²⁰ Скорделі Пантелімон Константинович (1846–1918?), юрист, державний діяч, професор цивільного права та цивільного судочинства в Ніжинському ліцеї князя Безбородко (з 1871 р.), згодом працював секретарем Київської контори Державного Банку, володів власною нотаріальною конторою в Києві, на Хрещатику. Колезький асесор, член правління Київського земельного банку та Товариства Київського цукрафінадного заводу, член Юридичного товариства м. Києва, член Ради Міжнародного Комерційного Банку в Санкт-Петербурзі 1915–1918 рр.

Праці присвячені історії російського права, кримінального судочинства, цивільного права.

Прізвище Скорделі належить до одного з найдавніших грецьких прізвищ з острова Крит. Скорделі Пантелімон Костянтинівич та його дружина Скорделі Марія Олександрівна відзначені в Пам'ятній книзі Київської губернії за 1915 р.

Бібліотека Скорделі була набута ВБУ, однак до сьогодні не збереглася в колекційній цілісності.

²¹ У липні 1919 р. з ініціативи Київської міської публічної бібліотеки у зв'язку з її тяжким становищем постало питання про її приєднання до НБУ. Однак Тимчасовий комітет вирішив, що через відсутність приміщень для фондів в обох бібліотеках, різне профілювання фондів, технічні перешкоди об'єднання буде неможливим. Водночас Д.І. Багалій та інші члени комітету на спеціальному засіданні Колегії академічних та державних бібліотек Наркомпросу 16 липня 1919 р. висунули пропозицію підвищити статус публічної бібліотеки до бібліотеки середнього рівня. Колегія прийняла рішення, що НБУ при АН як окрема структура стоятиме на чолі всіх бібліотек, а натомість утворити три обласні бібліотеки: Київську (у яку мала перетворитися міська публічна бібліотека) — для західної, Харківську — для східної та Одеську — для південної України. Проект не був реалізований. (*Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 26–27).

²² Книжкова палата України започаткована 24 січня 1919 р. згідно з Законом про утворення Головної книжкової палати в м. Києві, підписаним Головою Ради Народних Міністрів УНР В. Винниченком за поданням міністра народної освіти професора І. Огієнка. Книжкова палата України здійснює: державну бібліографічну реєстрацію та централізовану каталогізацію всіх видів видань, випущених в Україні; збирання та використання адміністративних даних, які характеризують динаміку та стан у видавничій справі; комплектування і збереження повного і недоторканного фонду Державного архіву друку — головного сховища всіх видів видань, випущених в Україні; наукові дослідження в галузі бібліографії, книгознавства, соціології книги та читання, консервації та реставрації документів та ін. Тут йдеться про перерозподіл літератури, що накопичилася на складах Наркомпросу, між різними бібліотеками, однак спочатку вона мала пройти бібліографічну реєстрацію в Книжковій палаті.

²³ Масловський (Мстиславський) Сергій Дмитрович (1876–1943), письменник, публіцист, бібліотечний діяч. Закінчив фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету. Працював в бібліотеці Миколаївської військової академії (Академія Генерального штабу). В перші дні Лютневої революції в якості голови військової комісії Петроградської Ради намагався підпорядкувати собі військові частини столиці. Після з'їзду Рад — член ВЦВК, член Президії ВЦВК (грудень 1917 — січень 1918 р.). Брав участь в громадянській війні, був членом ЦК партії українських комуністів (боротьбистів). З 1921 р. формально безпартійний літератор, брав участь в більшовицькій пропаганді. Керував бібліотечною секцією Мосради, входив до складу комісії Наркомпросу України, член комісії з регулювання бібліотечної справи. Був співробітником бібліотечного підвідділу Наркомпросу України, член комісії з реорганізації бібліотечної справи. Автор «Положення о библиотечном подотделе», завданням якого як центрального органу була організація єдиної мережі наукових та спеціальних бібліотек. Один із засновників та членів редакції журналу «ЛОКАФ» («Знамя»). Редактор видавництва «Федерация». Автор книг з історії революційного руху в Росії: «На крови», «Партионцы», «Накануне. 1917 год» тощо.

²⁴ Стебницький Петро Януарійович (1862–1923), український громадсько-політичний діяч, учений, публіцист. Закінчив фізико-математичний факультет Київського університету (1886). З 1886 р. проживав у Санкт-Петербурзі, брав активну участь в діяльності української громади, зокрема, в організації української фракції I і II Державних Дум,

у виданні журналу «Украинский вестник» і газети «Рідна справа: Думські вісті». Друкувався як публіцист і письменник в «Киевской старине», «Літературно-науковому вістнику» тощо, був дійсним членом НТШ, разом із М.С. Грушевським створював ТУП і очолив його санкт-петербурзький осередок, Українську національну раду в Петрограді. Разом з О. Лотоцьким підготував для Тимчасового уряду записку про нагальне задоволення національних інтересів українського народу (березень 1917 р.). Член ЦК УПСФ. Комісар у справах України при Тимчасовому уряді (1917). В уряді УНР В. Голубовича член фінансово-економічної ради, входив до дирекції Українського державного телеграфного агентства. За гетьманату П. Скоропадського заступник голови делегації Української Держави на мирових переговорах з РСФРР (з 10 серпня 1918 р.), сенатор Адміністрації Генерального Суду Державного сенату. Міністр народної освіти і мистецтва Української Держави (24 жовтня — 14 листопада 1918 р.). Керівник Комісії ВУАН для складання енциклопедичного словника. З 1919 р. працював у ВБУ (як член Тимчасового комітету зі створення Бібліотеки, а згодом як завідувач відділу україніки) та ВУАН (був членом Постійної комісії для складання біографічного словника українських діячів УАН), виконував обов'язки голови Товариства «Просвіта» в Києві.

Особовий архів П.Я. Стебницького нині зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ф. 244).

Література: *Верстюк В.Ф., Осташко Т.С.* Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. — К.: НАН України та ін., 1998. — С. 164–165; *Болаболъченко А.* Три долі: Модест Левицький. Петро Стебницький. Максим Славинський: біографічні нариси. — К.: Літопис, 1999. — 85 с.; *Степченко О.П.* Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (1918–1934). — К., 2008. — С. 140–152 (Розділ: Стебницький Петро Януарійович — член Тимчасового комітету для заснування ВБУ, завідувачий відділом україніки Бібліотеки в 1922–1923 рр.).

²⁵ Йдеться про бібліотеку князів Репніних. Репнін Микола (1778–1845), російський державний та військовий діяч, у 1813–1814 рр. генерал-губернатор Саксонії, в 1816–1834 рр. генерал-губернатор Лівобережної України, член Державної Ради, співчував українському автономістському рухові, відстоював українські інтереси перед російським урядом, у 1830–1831 рр. склав проект відновлення козацьких полків, був усунутий з посади генерал-губернатора. Останні роки жив у власному маєтку в Яготині Пирятинського повіту Полтавської губернії, де зберігалася його велика бібліотека і фамільний архів, заснований князем Миколою Репніним (1734–1801).

²⁶ Демченко Павло Феофанович (Хвехованович), співробітник Раднаргоспу, посланий в Яготин за бібліотекою Репніних (Архів НБУВ, оп. 1, спр. 13).

²⁷ Єсманський Павло Матвійович (1887—?), інженер, дослідник вугілля. На той час завідувач науково-технічного відділу Уккранаргоспу. Докладніше про П.М. Єсманського див. біографічну довідку в коментарях до його листування з В.І. Вернадським в цій книзі.

²⁸ Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтв і старовини (ВУКОПМІС), державний орган, створений 3 лютого 1919 р. в Харкові при НКО УСРР з метою здійснення обліку, реєстрації, охорони, вивчення та популяризації пам'яток. Від другої половини лютого — окрема установа в структурі НКО. Працював у лютому–березні 1919 р. в Харкові, в квітні–липні — в Києві. Відновив діяльність влітку 1920 р. в Харкові. Складалася з музейної, етнографічної, археологічної, архітектурно-монументальної та архівно-бібліографічної секцій. Див. також: Т. 1, кн. 2. — С. 526–527, 537.

Література: *Ком С.И.* Первый на Украине (К образованию Всеукраинского комитета охраны памятников искусства и старины) // Историческое краеведение в СССР: вопросы теории и практики. — К.: Наукова думка, 1991. — С. 263–273.

²⁹ Лопухіна-Демидова Ольга Валеріанівна (1841–1926), ясновельможна княгиня, власниця Корсунського маєтку (1910–1918), троюрідна сестра російського державного діяча П.А. Столипіна. Закінчила Смольний інститут шляхетних дівчат. Своїм коштом утримувала в Корсуні лікарню, кілька училищ, у 1899 р. заснувала «Стеблівське товариство прядильного і ткацького виробництва», а в 1904 р. відкрила завод хлоритових фарб. Була останньою власницею Корсунського маєтку, де було зібрано багату колекцію творів мистецтва — художніх, скульптурних та літературних. У 1918 р. лишила Корсунь і виїхала до Німеччини, де й померла. Садиба була націоналізована, маєтки частково розграбовані, а частково передані в «тимчасову» власність різним установам. Лише незначна частина колекції складала експозицію місцевого краєзнавчого музею, потім передану в Черкаський краєзнавчий музей.

У серпні 1919 р. К.Я. Луценко привіз з Корсуня один вагон (325 пудів) книжок з бібліотеки Лопухіної-Демидової та два з шести каталогів бібліотеки. Докладніше про це див.: Т. 1, кн. 2. — С. 453.

Література: *Полякова Т.Ю.* Власники Корсунського маєтку // Корсунський часопис. — 1996. — № 3. — С. 36–39; *Полякова Т.Ю.* Доля колекцій творів мистецтва та бібліотеки Корсунського палацу // Корсунський часопис. — 1999. — № 9–10. — С. 43–49; *Куріна Т.М.* Культурно-освітня та меценатська діяльність княгині Ольги Валеріанівни Лопухіної-Демидової на початку ХХ ст. // Проблеми історії України ХІХ — початку ХХ ст. — Вип. Х. — К.: Інститут історії України НАН України, 2005. — С. 221–227.

Комментарии

¹ *Кивлицкий Евгений Александрович (1861–1921)*, историк, литератор, издатель, педагог, библиограф, библиотековед. Закончил историко-филологический факультет Киевского университета (1889). Служил в Киевском дворянском депутатском собрании (1880–1882, 1889–1916). Преподавал в средних учебных заведениях Киева историю, географию, русский язык и словесность (1891–1917). Работал помощником библиотекаря в Киевском университете (1891–1898). Работал инспектором Киевского учебного округа (1917) и заведующим по делам российской школы в Департаменте народного образования УНР (1918). Сотрудник редакций и газет, в том числе в журнале «Киевская старина» — главный редактор (1889–1893), опубликовал библиографические обзоры по истории России, статьи, критические очерки и др. Активно сотрудничал с научными и просветительскими обществами: Историческим обществом Нестора-летописца, УНТ, Киевским педагогическим обществом и др. Последние годы жизни Е.А. Кивлицкого были связаны с ВБУ, где он работал библиотекарем, старшим библиотекарем с исполнением обязанностей заведующего на время ее организации, руководил библиотечным отделом, был председателем Совета библиотекарей (1919–1920) и фактически руководил ее работой. Был лично знаком с В.И. Вернадским и принят в ВБУ по его рекомендации. Личный архив Е.А. Кивлицкого хранится в Институте рукописи НБУВ (ф. 71). См. также протоколы заседания Временного комитета ВБУ: Т. 1, кн. 1.

Література: *Гнатенко Л.А., Кучинський М.В.* Євген Кивлицький — перший директор Всенародної бібліотеки України // Бібліотечний вісник. — 1996. — № 1. — С. 8–10; *Дубровіна Л.А., Оницько О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918—1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 30; *Степченко О.П.* Українські вчені —

фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (1918–1934) — К., 2008. — С. 67–76 (Розділ: Ківлицький Євген Олександрович — старший бібліотекар, виконуючий обов'язки першого директора ВБУ в 1919–1921 рр.).

² Данилевич Василий Евтимович (1872–1936), историк, археолог, нумизмат. Доцент Киевского университета, профессор Киевского ИНО, член НТШ, член Исторического общества Нестора-летописца и УНТ, член научно-исследовательской кафедры истории Украины в Киеве и действительный член Археографической комиссии ВУАН (1925–1932). Закончил историко-филологический факультет Киевского университета (1895), ученик В.Б. Антоновича. Преподавал в Бакинском и Юрьевском реальных училищах, Ревельской гимназии. Приват-доцент Харьковского университета (с 1902 г.), хранитель Этнографического музея. В 1907–1915 гг. профессор Киевского университета. Работал в Институте красной профессуры (1930-е годы). В УАН работал в Комиссии по составлению биографического словаря деятелей Украины, словаря украинского живого языка, председатель подсекции материальной культуры Научно-исследовательской кафедры истории Украины. Автор значительного количества публикаций по истории Слобожанщины, генеалогии казацкой старшины, историографии и др. Исследовал Донецкое городище и могилы Харьковщины.

С 3 января 1919 г. был членом Временного комитета по основанию НБУ (ее председатель — декабрь 1920 г.). В январе 1920 г. предложил собрать издания периода денкинской власти из-за их исторической ценности. Предложение не было поддержано, и на заседании Временной комиссии сложил с себя обязанности председателя (14 декабря 1920 г.).

Литература: Житєпис проф. В.Е. Данилевича // Записки Історично-філологічного відділу УАН. — 1919. — Кн. 1. — С. LXXXV–LC; Герасимова Г. Данилевич Василь Євтимович // Українські історики ХХ століття: Біобібліографічний покажчик. — Вип. 2, Ч. 2. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. — С. 131–132.

³ Временный комитет для основания Национальной библиотеки Украинской Державы. Подробнее см.: Т. 1, кн. 1. — С. 624. — Комментарий № 132.

⁴ Багалей Дмитрий Иванович (1857–1932), украинский историк и общественный деятель, музейвед, этнограф, первый вице-президент АН, академик УАН (1918). С 1919 г. был членом Временного комитета для основания НБУ, принимал активное участие в ее создании, комплектовании фондов, а также в создании Украинской книжной палаты. Подробнее о Д.И. Багалее см. биографическую справку в комментариях к его переписке с В.И. Вернадским в первой книге этого издания.

⁵ Крымский Агатангел Ефимович (1871–1942), филолог, востоковед, славист, писатель, ориенталист, историк украинского языка и литературы, исследователь фольклора, переводчик с арабских и западноевропейских языков. Академик УАН (1919), непрременный секретарь УАН. Подробнее о А.Е. Крымском см. биографическую справку в комментариях к его переписке с В.И. Вернадским в этой книге.

⁶ Житецкий Игнат Павлович (1866–1929), украинский историк, литературовед, педагог, общественный и библиотечный деятель; сын П.И. Житецкого. Подробнее о И.П. Житецком см. биографическую справку в комментариях к его переписке с В.И. Вернадским в этой книге. См. также: Дубровіна Л. Житецький Гнат Павлович // Українські архівісти. Бібліогр. довідник. — К., 1999 р. — Вип. 1. — С. 141–142; Степченко О.П. Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (1918–1934) — К., 2008. — С. 135–152 (Розділ: Житецький Гнат Павлович — член Тимчасового комітету для заснування ВБУ, завідуючий відділом рукописів Бібліотеки в 1918–1929 рр.).

⁷Быковский Лев Устимович (1895–1992), украинский библиограф и книговед, библиотековед, публицист, действительный член Библиографической комиссии НТШ, один из членов-основателей УВАН и Украинского исторического общества в г. Кент (США). Учился в Политехническом институте (1912–1914), Лесном институте (1914–1915) в Санкт-Петербурге. Принимал участие в военных действиях на Закавказском русско-турецком фронте (1916–1918). Работал в Министерстве иностранных дел УНР (с января 1918 г.), в НБУ (с 1919 г.), активно занимался комплектованием фондов Библиотеки, ему принадлежит значительный вклад в организацию фондов и развитие книговедения. В эмиграции (с 1921 г.) был активным деятелем библиотечного и издательского дела в Чехословакии, Польше, Германии, в США основал журнал «Українське книгознавство» (1922). Работал в Варшавской городской публичной библиотеке, сначала заведующим отделом комплектования, потом директором (1942–1944), преподавал на Высших курсах библиотековедения. Выехал в Германию (январь 1944 г.), переехал в США (июнь 1948 г.). Сотрудник журнала «Український історик» (с 1963 г.). Сотрудничал со многими украинскими журналами и институциями. Напечатал более 450 трудов по вопросам украинского книговедения, библиотековедения, библиографии, украинского просветительства.

Литература: *Биковський Л.У.* Національна бібліотека Української держави (1918–1921). — Берлін: Укр. книгознавство, 1923. — 38 с.; *Биковський Л.У.* Книгарні — бібліотеки — академія: Спомини (1918–1922). — Мюнхен, Денвер: Дніпрова хвиля, 1971. — 152 с.; Левко Устимович Биковський (1895–1992): Біобібліографічний нарис / Авт.-укл. Н.В. Казакова. — К.: Національна парламентська бібліотека, 1996. — 63 с.; *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 63.

⁸Ефремов Сергей Александрович (1876–1939), украинский общественный, политический и государственный деятель, публицист, литературовед. Академик УАН (1919). Подробнее о С.А. Ефремове см. биографическую справку в комментариях к его переписке с В.И. Вернадским в этой книге.

⁹Кордт Вениамин Александрович (1860–1934), картограф, исследователь и археограф картографических источников, архивист, библиотековед, библиограф, основатель НБУВ. Член и председатель Временной комиссии по созданию ВБУ (1918–1923). Работал в ВБУ на должностях заведующего картографическим отделом (1930–1934), библиотекарем, научным сотрудником, членом секции библиотековедения Научно-исследовательского кабинета библиотековедения (с 1926 г.). Подробнее о В.А. Кордте см. биографическую справку в комментариях к его переписке с В.И. Вернадским в этой книге, а также: *Степченко О.П.* Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (1918–1934) — К., 2008. — С. 77–85 (Раздел: Кордт Вениамин Александрович — член Тимчасового комітету для заснування ВБУ, завідуючий відділом картографії в 1918–1933 рр.).

¹⁰Сагарда Николай Иванович (1870–1943), историк, библиограф, философ, педагог. Закончил Санкт-Петербургскую духовную академию (1896). Работал в Полтавском духовном училище, Полтавской духовной семинарии. В Санкт-Петербургской духовной академии защитил магистерскую диссертацию (1904), далее работал там на кафедре патристики как экстраординарный профессор, защитил докторскую диссертацию (1916). Возглавлял журнал «Христианское чтение» (1912). Приват-доцент Киевского университета, одновременно профессор Украинского государственного университета (1919). Работал в ВБУ на должности каталогизатора (с мая 1919 г.), потом избран заведующим отделом украиники и постоянным членом Временного комитета по основанию НБУ, где он работал до 1923 г. Профессор кафедры истории всемирной литературы Полтавского ИНО (1920–1924). Вернулся в ВБУ (1924) на должность заведующего отделом перио-

дики, входил в состав Научно-исследовательского кабинета библиотековедения, заведующий секцией библиографии. Теоретик украинского библиографического репертуара, библиографии украинской периодики, член Библиографической комиссии при УАН, соредактор «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930). Заместитель председателя Византологической комиссии ВУАН. Уволен вследствие идеологических преследований в 1932 г. Работал корректором в издательстве АН. Умер во время нацистской оккупации.

Литература: *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 29, 63, 304, *Сагарда М.* Виховні ідеали у спадщині Миколи Сагарди // Сагарда М.І. Слов'янофілство і його ідеали. — Ужгород: Б. в., 2000. — С. 3–8.

¹¹Прокопович Вячеслав Константинович (1881–1942), общественно-политический и государственный деятель, педагог, историк, публицист. Учился в Киевском университете. Преподаватель истории в киевских гимназиях, редактор педагогического журнала «Світло». Член Украинской радикально-демократической партии и Общества украинских поступовцев (член Совета). Член Центральной Рады и ее Комитета (избран от Украинского союза автономистов-федералистов). С июня 1917 г. член УПСФ, избран в состав ЦК партии. В январе-апреле 1918 г. министр народного образования УНР. В мае-октябре 1918 г. входил в состав политической комиссии Украинской мировой делегации на переговорах с РСФСР. В мае 1920 г. председатель Совета Народных Министров УНР. В члены Временного комитета был предложен С.А. Ефремовым, однако по результатам голосования в состав комитета не вошел. Подробнее об этом см.: Т. 1, кн. 1. — С. 473, 486; Т. 1, кн. 2. — С. 841.

¹²Балинский Иван Мартынович (1879–1927), украинский историк и правовед. В 1899 г. закончил Коллегию П. Галагана в Киеве, в 1904 г. — историко-филологический факультет Киевского университета. Преподавал историю в Коллегии П. Галагана, гимназиях и других учебных заведениях Киева, на Высших женских курсах. С 1917 г. преподаватель Киевского народного университета, позднее работал в органах управления образованием (Киев, Одесса). Член Совета библиотекарей (1919–1920), старший библиотекарь ВБУ (с 25 июня 1919 г.). С 1920 г. приват-доцент Киевского университета, преподавал в других заведениях. В 1922–1923 гг. декан консульского факультета Института внешних отношений в Киеве. В 1921–1927 гг. научный сотрудник Комиссии для изучения истории западнорусского и украинского права ВУАН.

Литература: *Карачківський М.* Балінський І.М. [Некролог] // Україна. — 1927. — № 6. — С. 209–210; *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 29, 35; *Смольницька М.* Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України (1871–1920 рр.). — К.: Інститут історії України НАН України, 2004. — С. 273–275.

¹³Марковский Михаил Николаевич (1869–1947), литературовед, критик. Закончил историко-филологический факультет Киевского университета (1894). Работал в Киеве учителем словесности в Коллегии П. Галагана, преподавателем университетов (после 1920-х годов), заведующий кафедрой иностранных языков Ветеринарного института. Член Постоянной комиссии для издания памятников новейшей украинской письменности (с 1919 г.). Действительный член Научно-исследовательской кафедры истории Украины М.С. Грушевского (в 1920-е годы). Член Совета библиотекарей ВБУ, старший библиотекарь ВБУ (с августа 1919 г.). В 1920 г. принимал участие в передаче библиотеки Старой Громады в ВБУ, которая в то время находилась во временном пользовании УНТ. Лектор Киевского института народного хозяйства (1927). В 1930-е годы преподавал в киевских высших учебных заведениях. В начале 1941 г. преподавал латынь в Киевском

ветеринарном институте. Автор многочисленных трудов по истории словесности XVII–XVIII ст., писал о Шевченко, Гоголе, Тургеневе, Котляревском, сотрудничал в журнале «Шлях» и др.

Литература: *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 29, 35.

¹⁴Сквуз (Совет Комиссаров Высших Учебных Заведений), осуществлял руководство высшей школой в Киеве в 1919 г. От имени советской власти. На совет возлагался контроль за исполнением декретов относительно отделения школы от церкви, ликвидации платы за обучение, пролетаризации состава студентов и др.

¹⁵Носов Анатолий Зиновьевич (1883–1941), ученый-атрополог, этнолог и археограф. Один из первых сотрудников Библиотеки. Подробнее о А.З. Носове см. биографическую справку в комментариях к его переписке с В.И. Вернадским в этой книге.

¹⁶Имеется в виду семья Вовков, детей Ф.К. Вовка, известного украинского этнографа, писателя, антрополога Ф(Хв.)К. Вовка (1847–1918). Вовк Галина Федоровна (1896–1966), украинский библиограф и биограф. Летом 1918 г. вместе с отцом, который, по предложению В.И. Вернадского, был приглашен в Киевский университет, выехала из Петрограда в Украину, но во время переезда Ф.К. Вовк заболел тифом и умер. Поселившись в Киеве, с 21.12.1918 г. работала в НБУ инструктором по учету и контролю научного имущества (каталогизатором), библиотекарем-специалистом читальни (1918–1931), библиотекарем-специалистом подотдела научной систематики секции книгообработки (1931), старшим библиотекарем (1934). В 1927–1928 гг. составила, а в 1929 г. опубликовала «Бібліографію праць Федора Вовка (1847–1918)». Ее старший брат Прокофий Федорович (1887–1943) в 1928 г. был профессором кафедры машиноведения Киевского сельскохозяйственного института. Младший брат Юрий Федорович (1901–?) позднее также работал в ВБУ (с 1928 г.) постоянным внештатным сотрудником. Осенью 1943 г. семья выехала на Запад. Носов некоторое время жил в семье Вовков, был научным сотрудником Музея антропологии и этнологии ВУАН, и.о. заведующего кабинетом антропологии и этнографии имени Ф(Хв.)К. Вовка (1922).

Литература: *Вернадский В.И.* Дневники 1917–1921. — Кн. 1. — К.: Наукова думка, 1994. — С. 115; *Вовк Юрій.* Галина Федорівна Вовк (1896–1966): Життєпис-спогади // Рукопис. — Ксерокопія. — Архів авт.

¹⁷Личность не установлена.

¹⁸Шумский Александр Яковлевич (1890–1946), украинский политический деятель. С 1908 г. член Украинского социал-демократического союза. С осени 1917 до осени 1919 г. Входил в Украинскую партию социалистов-революционеров. Был в составе УЦР. В январе 1918 г. вместе с другими левыми украинскими эсерами готовил в согласии с большевистскими правительствами в Петербурге и Харькове государственный переворот с целью установления в Украине советского строя. С мая 1918 г. один из лидеров боротьбистов. С весны 1919 до 1920 г. входил в Украинскую партию коммунистов. После роспуска партии вместе с другими укапистами вошел в состав КП(б)У и был избран членом ЦК. Принадлежал к партийной группе, которая требовала самостоятельности для КП(б)У от Российской коммунистической партии. В 1919 г. (с 10 июля до конца августа) нарком образования в украинском советском правительстве Х. Раковско-го, в 1920 г. нарком внутренних дел, в 1921 г. представитель УСРР в Польше. После возвращения в Украину в 1923–1924 гг. был редактором журнала «Червоний шлях», «Радянська Освіта», руководил отделом агитации и пропаганды КП(б)У. В 1924–1927 гг. нарком образования УСРР, активно проводил политику украинизации. С именем Шумского был связан национальный уклон — «шумкизм». Арестован в 1933 г. По обвинению в принадлежности к Украинской военной организации. В 1933–1935 гг. был на Соловках.

В 1939 г. дело из-за болезни и отсутствия материалов, свидетельствующих против него, было прекращено. После окончания срока ссылки в 1943 г. Из-за болезни вынужден был остаться в Красноярске. Убит по личному распоряжению Сталина.

Литература: *Власенко С.І.* Листи Олександра Шумського із заслання (із фондів ЦДАГО України) // *Архіви України*. — 2011. — № 5. — С. 165–178.

¹⁹ В 1918–1919 гг. Библиотека не имела собственного помещения, купленные и национализированные книги находились в разных местах. Сначала использовались три комнаты в Педагогическом музее, а осенью 1918 г. — еще одна комната в этом помещении и также одна — в доме Министерства народного образования на ул. Терещенковской, 2. С марта 1919 г., в соответствии с решением председателя ЦИК УСРР В.П. Затонского, книги хранились в главном корпусе Коллегии Павла Галагана, но в конце 1919 г. Библиотека должна была выехать в самый маленький корпус этого заведения, который находился на углу улиц Фундуклеевской и Пушкинской, и занять там четыре комнаты. Также использовались помещения АН в доме пансиона Левашовой, в доме по бульвару Шевченко, 36, в Александровской гимназии по бульвару Шевченко, 14 и в частных квартирах. Канцелярия Библиотеки перемещалась из Педагогического музея в Ольгинскую гимназию, потом в АН. Проблема с помещением была решена только в 1930 г. (*Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* *Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. 1918—1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 26; см. также: Т. 1, кн. 1. — С. 624–625. — Комментарий № 133).

²⁰ Скордели Пантелеймон Константинович (1846–1918?), юрист, государственный деятель, профессор гражданского права и гражданского судопроизводства в Нежинском лицее князя Безбородька (с 1871 г.), позднее работал секретарем Киевской конторы Государственного Банка, владел собственной нотариальной конторой в Киеве, на Крещатики. Колежский ассесор, член правления Киевского земельного банка и Товарищества Киевского сахарофаинадного завода, член Юридического товарищества г. Киева, член Совета Международного Коммерческого Банка в Санкт-Петербурге в 1915–1918 гг.

Труды посвящены истории российского права, уголовному судопроизводству, гражданскому праву.

Фамилия Скордели принадлежала к одной из самых древних греческих фамилий с острова Крит. Скордели Пантелеймон Константинович и его супруга Скордели Мария Александровна отмечены в Памятной книге Киевской губернии за 1915 г.

Библиотека Скордели была приобретена ВБУ, однако сегодня не сохранилась в коллекционной целостности.

²¹ В июле 1919 г. по инициативе Киевской городской публичной библиотеки в связи с ее тяжелым состоянием встал вопрос о ее присоединении в НБУ. Однако Временный комитет решил, что из-за отсутствия помещений для фондов обеих библиотек, разное профилирование фондов, технические преграды объединение будет невозможным. Одновременно Д.И. Багалеи и другие члены комитета на специальном заседании Коллегии академических и государственных библиотек Наркомпроса 16 июля 1919 г. выдвинули предложение о повышении статуса публичной библиотеки до библиотеки среднего уровня. Коллегия приняла решение, что НБУ при АН как отдельная структура будет стоять во главе всех библиотек, а вместо этого создать три областные библиотеки: Киевскую (в которую должна была превратиться городская публичная библиотека) — для западной, Харьковскую — для восточной и Одесскую — для южной Украины. Проект не был реализован. (*Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* *Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. 1918—1941. — К.: НБУВ, 1998. — С. 26–27).

²² Книжная палата Украины, государственное научное учреждение в сфере издательского дела и информационной деятельности. Основана 24 января 1919 г. в соответствии

с Законом о создании Главной книжной палаты в г. Киеве, подписанным Председателем Совета Народных Министров УНР В. Винниченко по предложению министра народного образования профессора И. Огиенко. Книжная палата Украины проводит государственную библиографическую регистрацию и централизованную каталогизацию всех видов изданий, выпущенных в Украине; собрание и использование административных данных, которые характеризуют динамику и состояние в издательском деле; комплектование и хранение полного и неприкасаемого фонда Государственного архива печати — главного хранилища все видов изданий, выпущенных в Украине; научные исследования в области библиографии, книговедения, социологии книги и чтения, консервации и реставрации документов и др. Здесь речь идет о перераспределении литературы, которая накопилась на складах Наркомпроса, между разными библиотеками, однако сначала она должна была пройти библиографическую регистрацию в Книжной палате.

²³ Масловский (Мстиславский) Сергей Дмитриевич (1876–1943), писатель, публицист, библиотечный деятель. Закончил физико-математический факультет Санкт-Петербургского университета. Работал в библиотеке Николаевской военной академии (Академия Генерального штаба). В первые дни Февральской революции в качестве председателя военной комиссии Петроградского Совета пытался подчинить себе военные части столицы. После II съезда Советов — член ВЦИК, член Президиума ВЦИК (декабрь 1917 — январь 1918 г.). Принимал участие в гражданской войне, был членом ЦК партии украинских коммунистов (боротьбистов). С 1921 г. формально беспартийный литератор, принимал участие в большевистской пропаганде. Руководил библиотечной секцией Моссовета, входил в состав комиссии Наркомпроса Украины, член комиссии по регулированию библиотечного дела. Был сотрудником библиотечного подотдела Наркомпроса Украины, член комиссии по реорганизации библиотечного дела. Автор «Положения о библиотечном подотделе», заданием которого как центрального органа была организация единой сети научных и специальных библиотек. Один из основателей и членов редакции журнала «ЛОКАФ» («Знамя»). Редактор издательства «Федерация». Автор книг по истории революционного движения в России: «На крови», «Партионцы», «Накануне. 1917 год» и др.

²⁴ Стебницький Петр Януариевич (1862–1923), украинский общественно-политический деятель, ученый, публицист. Закончил физико-математический факультет Киевского университета (1886). С 1886 г. проживал в Санкт-Петербурге, принимал активное участие в деятельности украинского сообщества, в частности, в организации украинской фракции I и II Государственных Дум, в издании журнала «Украинский вестник» и газеты «Рідна справа: Думські вісті». Печатался как публицист и писатель в «Киевской старине», «Літературно-науковому вістнику» и др., был действительным членом НТШ, вместе с М.С. Грушевским создавал ТУП и возглавил его санкт-петербургский филиал, Украинскую национальную раду в Петрограде. Вместе с А. Лотоцким подготовил для Временного правительства записку о скорейшем удовлетворении национальных интересов украинского народа (март 1917 г.). Член ЦК УПСФ. Комиссар по делам Украины при Временном правительстве (1917). В правительстве УНР В. Голубовича член финансово-экономического совета, входил в дирекцию Украинского государственного телеграфного агентства. В период гетманата П. Скоропадского заместитель председателя делегации Украинской Державы на мирных переговорах с РСФСР (с 10 августа 1918 г.), сенатор Администрации Генерального Суда Государственного сената. Министр народного образования и искусства Украинской Державы (24 октября — 14 ноября 1918 г.). Руководитель Комиссии ВУАН для составления энциклопедического словаря. С 1919 г. работал в ВБУ (как член Временного комитета по созданию Библиотеки, а потом как заведующий отделом украиники) и ВУАН (был членом Постоянной комиссии для

составления биографического словаря украинских деятелей), исполнял обязанности председателя Общества «Просвіта» в Киеве.

Личный архив П.Я. Стебницького хранится в Институте рукописи НБУВ (ф. 244).

Литература: *Верстюк В.Ф., Осташко Т.С.* Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. — К.: НАН України та ін., 1998. — С. 164–165; *Болаболъченко А.* Три долі: Модест Левицький. Петро Стебницький. Максим Славинський: біографічні нариси. — К.: Літопис, 1999. — 85 с.; *Степченко О.П.* Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (1918–1934). — К., 2008. — С. 140–152 (Раздел: Стебницький Петро Януарійович — член Тимчасового комітету для заснування ВБУ, завідує відділом україніки в 1922–1923 рр.).

²⁵ Речь идет о библиотеке князей Репниных. Репнин Николай (1778–1845), российский государственный и военный деятель, в 1813–1914 гг. генерал-губернатор Саксонии, в 1816–1834 гг. генерал-губернатор Левобережной Украины, член Государственного Совета, сочувствовал украинскому автономистскому движению, отстаивал украинские интересы перед российским правительством, в 1830–1831 гг. составил проект восстановления казачьих полков, был отстранен от поста генерал-губернатора. Последние годы жил в собственном поместье в Яготине Пирятинского уезда Полтавской губернии, где хранилась его огромная библиотека и фамильный архив, основанный князем Николаем Репниным (1734–1801).

²⁶ Демченко Павел Феофанович, сотрудник Совнархоза, был послан в Яготин за библиотекой Репниных (Архив НБУВ, оп. 1, д. 13).

²⁷ Есманский Павел Матвеевич (1887–?), инженер, исследователь угля. В то время заведующий научно-техническим отделом Укрсовнархоза. Подробнее о П.М. Есманском см. биографическую справку в комментариях к его переписке с В.И. Вернадским в первой книге этого издания.

²⁸ Всеукраинский комитет охраны памятников искусств и старины, государственный орган, созданный 2 февраля 1919 г. в Харькове при НКО УСРР с целью совершения учета, регистрации, охраны, изучения и популяризации памятников. Со второй половины февраля — отдельная структура в НКО. Работал в феврале–марте 1919 г. в Харькове, в апреле–июле — в Киеве. Возобновил деятельность летом 1920 г. в Харькове. Состоял из музейной, этнографической, археологической, архитектурно-монументальной и архивно-библиографической секций. См. также: Т. 1, кн. 2. — С. 526–527, 537.

Литература: *Ком С.И.* Первый на Украине (К образованию Всеукраинского комитета охраны памятников искусства и старины) // Историческое краеведение в СССР: вопросы теории и практики. — К.: Наукова думка, 1991. — С. 263–273.

²⁹ Лопухина-Демидова Ольга Валериановна (1841–1926), светлейшая княгиня, владелица Корсуньского дворца (1910–1918), троюродная сестра российского государственного деятеля П.А. Столыпина. Закончила Смольный институт благородных девиц. На свои средства содержала в Корсуне больницу, несколько училищ, в 1899 г. основала «Стеблівське общество прядильного и ткацкого производства», а в 1904 г. открыла завод хлоритовых красок. Была последней владелицей Корсуньского дворца, где была собрана богатая коллекция произведений искусства — художественных, скульптурных, литературных. В 1918 г. оставила Корсунь и выехала в Германию, где и умерла. Усадьба была национализирована, дворцы частично разграблены, частично переданы во «временное» пользование различным учреждениям. Только незначительная часть коллекции составила экспозицию местного краеведческого музея, потом переданную в Черкасский краеведческий музей.

В августі 1919 г. К.Я. Луценко привіз із Корсуня один вагон (325 пудів) книг із бібліотеки Лопухіної-Демидової і два із шести каталогів бібліотеки. Подробнее об этом см.: Т. 1, кн. 2. — С. 453.

Література: *Полякова Т.Ю.* Власники Корсунського маєтку // Корсунський часопис. — 1996. — № 3. — С. 36–39; *Полякова Т.Ю.* Доля колекцій творів мистецтва та бібліотеки Корсунського палацу // Корсунський часопис. — 1999. — № 9–10. — С. 43–49; *Куріна Т.М.* Культурно-освітня та меценатська діяльність княгині Ольги Валеріанівни Лопухіної-Демидової на початку ХХ ст. // Проблеми історії України ХІХ — початку ХХ ст. — Вип. Х. — К.: Інститут історії України НАН України, 2005. — С. 221–227.